

**ЗНАЧЕННЯ ПУБЛІКАЦІЙ ДЖЕРЕЛЬНИХ МАТЕРІАЛІВ ДО
БІОГРАФІЙ УКРАЇНСЬКИХ ПИСЬМЕННИКІВ СЕРЕДИНИ ХІХ —
ПОЧАТКУ ХХ ст. НА СТОРІНКАХ ЖУРНАЛУ “ЖОВТЕНЬ”
(1951–1989) У ВИВЧЕННІ ЛІТЕРАТУРНОГО ПРОЦЕСУ**

Валентина Передирій

*науковий співробітник наукового відділу періодичних видань ім. Мар'яна та
Івanni Коців ЛНБ ім. В. Стефаника НАН України, канд. іст. наук*

Журнал “Жовтень” (тепер — “Дзвін”) був помітним явищем в українській періодичній тисів тоталітарної держави і за популярністю посідав місце поруч із літературними часописами “Вітчизна” і “Дніпро”. Він виходив у Львові як орган спілки письменників України, був літературно-художнім (1951–1964) і літературно-мистецьким та громадсько-політичним щомісячником (1965–1989). Головними редакторами видання у різні роки були Юрій Мельничук¹, Ростислав Братунь², Микола Романченко³, Роман Федорів⁴, до редколегії журналу входили письменники М. Бажан, Ірина Вільде, Д. Павличко, П. Козланюк, В. Лозовий, Р. Іваничук, Я. Стецюк, Ніна Бічюя, літературознавці та критики І. Дорошенко, С. Трофимук, М. Ільницький, Т. Салига та ін. Коло авторів журналу було широким: тут друкувалися письменники, які розпочали творчу діяльність в історичних умовах панування на західноукраїнських землях польської держави, і ті, світогляд яких формувався у довоєнний період в радянському суспільстві, а також молоді літератори, що з плином років увійшли до плеяди українських письменників нового покоління.

Основний зміст журналу складали об’ємні розділи художньої літератури та літературної критики, в яких друкувалися добірні твори поезії

© Передирій В., 2008

¹ Див.: Григораши Д. Мельничук Юрій Степанович // Українська журналістика в іменах: Матеріали до енциклопедичного словника / За ред. М. М. Романюка.— Львів, 1998.— Вип. 5.— С. 208-209.

² Див.: Антоноук Н. Братунь Ростислав Андрійович // Там само, 2000.— Вип. 7.— С. 33-35.

³ Див.: Сурми Перемоги: Поетичний вінок Львівської письменницької організації / Упоряд. М. З. Романченко.— Львів: Каменяр, 1975.— С. 148-153.

⁴ Див.: Качкан В. Федорів Роман Миколайович // Українська журналістика в іменах: Матеріали до енциклопедичного словника / За ред. М. М. Романюка.— Львів, 1999.— Вип. 6.— С. 340-342.

та прози, обговорювались нові видання і проблеми розвитку літератури. У розділі “Публіцистика” та рубриках творів цього жанру (“Пост імені Ярослава Галана”, “Герої з легенд”, “Люди серед людей”), рубриках мистецтвознавства (“Майстри мистецтва”, “У світі прекрасного”), хроніки (“Калейдоскоп подій”, “З редакційної пошти”, “З роси та з води”) висвітлювалось широке коло актуальних питань, друкувались змістовні матеріали про діячів української культури та мистецтва. Колоритним було художнє оформлення видання, у рубриці “Галерея Жовтня” журнал знайомив читачів із репродукціями живопису, скульптури та художніх виробів визначних західноукраїнських митців, а також із взірцями народного художнього промислу. Зміст журналу і його мистецьке оформлення привертало увагу широкого кола читачів і сприяло зростанню популярності видання.

Загальні відомості про літературно-мистецький журнал “Жовтень” подаються в енциклопедіях різного політичного спрямування — “Українська радянська енциклопедія”, “Енциклопедія українознавства”, “Українська літературна енциклопедія”⁵, у нових виданнях часопис представлений під його теперішньою назвою “Дзвін”⁶. Відомості про “Жовтень” і його публікації частково зібрав Б. Грановський, згрупувавши їх за тематикою у двох розділах довідника з історії друку України⁷. Представлені у праці джерела, які датуються переважно 60-70-ми рр. ХХ ст., цінні для дослідження історії та розвитку видання, хоча не претендують на повноту навіть у зазначеному хронологічному периметрі. Сьогодні періодичні видання радянського періоду, в тому числі журнал “Жовтень”, викликають у дослідників застереження, що їх важко унормувати, а їх публікації, здебільшого, розглядаються як ілюстрації розвінчування ідеології тоталітарної держави⁸. Очевидно, з часом будуть напрацьовані ґрунтовні критерії оцінки періодичних видань цього періоду, розроблена методика дослідження їх публікацій, а сьогодні погоджуємось із висловленим І. Л. Михайлиним положенням про те, що тоталітарна

⁵ Українська радянська енциклопедія.— 2-е вид.— Київ: Голов. ред. Української радянської енциклопедії, 1979.— Т. 4.— С. 137; Енциклопедія українознавства: Словн. частина / За ред. В. Кубійовича.— Львів, 1993.— Т. 2.— С. 697; Українська літературна енциклопедія.— Київ: Українська радянська енциклопедія імені М. П. Бажана, 1990.— Т. 2.— С. 53, 210.

⁶ Енциклопедія історії України.— Київ: Наук. думка, 2005.— Т. 2.— С. 376.

⁷ Грановський Б. Історія національного друку України в бібліографії за 1483–2000 рр.: Довідник.— Київ, 2003.— С. 206-256.

⁸ Колісник Ю. Дезінформаційна функція преси УРСР (Міжнародний аспект) // Вісник Львівського університету. Серія журналістики.— 2006.— Вип. 28.— С. 230-233.

преса може (і повинна) досліджуватись так само, як і преса інших суспільно-політичних формацій⁹. Виходячи з цього і враховуючи цікавий і тематично багатий зміст “Жовтня”, ставимо за мету звернути увагу дослідників на біографічні матеріали, пов’язані із джерелознавчими дослідженнями.

На нашу думку, сьогодні зацікавлення можуть викликати опубліковані на сторінках “Жовтня” біографічні матеріали про діячів української культури — дорадянського періоду та доби існування тоталітарної держави. У журналі були надруковані статті та нариси про життя і творчість письменників, художників, музикантів, акторів, спогади сучасників про зустрічі з ними, архівні документи, що можуть бути використані для доповнення їх життєписів. У зв’язку з тим, що кількість представлених редакцією творчих особистостей є значною, а публікації про них різноплановими, то, в низці публікацій про письменників дорадянського періоду, обмежимося оглядом документальних матеріалів до біографій українських письменників середини ХІХ — початку ХХ ст. Така постановка питання обумовлена тим, що факт звернення редакції “Жовтня” до документів є вагомим в контексті висвітлення змісту самого видання. Крім того, варто нагадати дослідникам про ці матеріали, що сьогодні, як історичні джерела, можуть бути прочитані по-новому, з актуалізацією потенційної, ще не розкритої з різних причин інформації¹⁰. Таким чином, обговорення опублікованих у журналі джерельних матеріалів до біографій українських письменників середини ХІХ — початку ХХ ст. дозволить розкрити одну із важливих сторінок змісту “Жовтня” і сприятиме подальшому розширенню дослідження видання.

Предметом розгляду буде комплекс історичних джерел, який складають надруковані у журналі ретроспективні офіційні документи — урядові накази та розпорядження, поліцейські свідчення, а також джерела особового походження — автобіографії, щоденники, листи, спогади та представлені вперше на сторінках журналу твори письменників зазначеного історичного періоду. При джерелознавчому аналізі публікацій періодики ретроспективні офіційні документи та особові джерела за спільною ознакою походження (вони створені не співробітниками редакції видання) зараховуються до однієї групи історичних джерел¹¹,

⁹ Михайлин І. Л. Українська журналістика: обсяг поняття // Українське журналістикознавство. — 2005. — Вип. 6. — С. 27-31.

¹⁰ Див.: Історичне джерелознавство: Підручник для студентів історичних спеціальностей вищих навчальних закладів / Калакура Я. С. та ін. — Київ: Либідь, 2002. — С. 83.

¹¹ Див.: Санцевич А. В. Періодична преса як комплекс історичних джерел (структурний аналіз) // Український історичний журнал. — 1988. — № 4. — С. 65.

тому розгляд їх у комплексі є доцільним. Ці матеріали містять не тільки інформацію про діяльність особи в різних культурних та суспільно-громадських сферах, але й відомості про повсякденне життя: побут, родинні стосунки, емоційно-особистісні прояви. А вивчення творчої біографії письменника передбачає, передовсім, укладання повного списку його художніх творів та праць, як опублікованих, так і рукописів, тому представлення таких матеріалів на сторінках “Жовтня” є важливим фактом. Отже, подана у публікаціях журналу різнопланова інформація стосується безпосередньо біографій письменників і розкриття їх творчого доробку, і це в поєднанні відкриває можливості для багатогранного висвітлення творчих особистостей, що відповідає сучасним завданням біографістики¹².

При систематизації вищезазначених матеріалів будемо дотримуватись класифікації за видами й жанрами і розглянемо їх у такій послідовності: публікації невідомих праць і творів письменників, ретроспективних офіційних документів, джерел особового походження.

Публікації джерельних матеріалів, які могли бути використані для уточнення і поглиблення життєписів українських письменників кінця ХІХ — початку ХХ ст., на сторінках “Жовтня” розпочалися з перших років його видання. Початково редакція містила їх під заголовком “Франкова криниця”, у 1957–1967 рр. вони були представлені окремим блоком у постійній рубриці “Замітки, спогади, архівні знахідки”, надалі документальні матеріали друкувалися під назвами рубрик “Наші публікації”, “У колі великих”, “Пошук”, “Мистецька палітра” та інших серед різножанрових публікацій. Варто підкреслити, що це були матеріали, які дослідники, користуючись хрущовською “відлигою”, знаходили в історичних архівах та фондах бібліотек і подавали до першого опублікування на сторінки періодики. “Жовтень” друкував такі матеріали у супроводі коментарів, із зазначенням місцезнаходження документа — таким чином джерельні матеріали вводилися в науковий обіг. Публікації документів збагачували базу джерел дослідження життя і літературної спадщини письменників, зокрема, західноукраїнського регіону, творчість яких на той час ще залишалася маловідомою. Звичайно, підбір документів та інтерпретація їх на сторінках журналу подавалися згідно з тогочасними завданнями формування ідеології радянського суспільства, та все ж такі публікації сприяли пошуків українознавчих досліджень. До речі, на другу половину 50-х років припадають створення часописів “Радянське літературознавство”, “Український історичний журнал”,

¹² Див.: Устиновський Д. В. Літературна біобібліографія як джерело збереження і передачі персоналістичної інформації // Українська біографістика: Зб. пр.— Київ, 2005.— Вип. 3.— С. 288-289.

“Прапор”, поновлення журналу “Всесвіт”, видання підручників з історії України, вихід у світ першої “Української радянської енциклопедії” та інші прояви активізації культурного і наукового життя, що сучасні науковці пов’язують із спробами часткового реформування тоталітарної системи¹³. Очевидно, звернення дослідників до історичних архівних документів варто розглядати як одну із позитивних змін в діяльності українських наукових інституцій.

З перших років видання “Жовтень” публікував матеріали про життя і творчу спадщину І. Франка, що значною мірою сприяло розвитку франкознавства як однієї з галузей літературознавства. Ці матеріали друкувалися у рубриках під відповідними заголовками, пам’яті письменника редакція присвячувала спеціальні номери журналу, а в ювілейний рік франкознавча тематика у змісті видання ставала провідною¹⁴. Серед публікацій “Жовтня” була представлена низка праць І. Франка, які з тих чи інших причин не вийшли у світ за життя письменника. Велике значення мало опублікування статті “Звістки з Галіції: Симптоми розкладу в галицькій суспільності”¹⁵, знайденої В. Дмитруком у фонді архіву російського вченого О. М. Пипіна в Інституті російської літератури АН СРСР у Ленінграді. Посилаючись на один із листів І. Франка до М. Драгоманова, В. Дмитрук розкрив історію написання праці, проаналізував її зміст і значення у публіцистичній спадщині письменника. На сторінках журналу вперше було представлено рецензію І. Франка “Музика ... та й годі”, рукопис якої зберігався в Інституті літератури ім. Т. Шевченка АН УРСР, та статтю “Соціологія руських послів”, передруковану О. Деєм з верстки часопису “Народ”, знайденої в архіві М. Павлика в ЦДІА України у Львові¹⁶. Для дослідників історії преси важливим було опублікування статті І. Франка “Перший рік видання “Громадського голосу”¹⁷, виявленої в архіві газети “Нова зоря” (підшивка самої газети на той час уже була вилучена у спецфонди). У рубриці

¹³ Див.: *Бажан О.* Політика десталінізації в Україні (друга половина 50-х — початок 60-х років) // *Історичний журнал.*— 2004.— № 1/2.— С. 21.

¹⁴ *Льницький М.* Франківський рік “Жовтня” // *Літературна Україна.*— 1966.— 10 жовт.— С. 4.

¹⁵ *Дмитрук В.* Невідома стаття Івана Франка: [Передмова до публікації статті І. Франка “Звістки з Галіції: Симптоми розкладу в Галицькій суспільності”] // *Жовтень.*— 1956.— № 8.— С. 76-92.

¹⁶ *Нечиталюк М.* Невідома музична рецензія І. Франка: [Передмова до публікації рецензії І. Франка “Музика ... та й годі”] // Там само.— 1960.— № 5.— С. 126-131; *Дей О.* Стаття І. Франка, що не побачила світу: [Передмова до статті І. Франка “Соціологія руських послів”] // Там само.— С. 131-133.

¹⁷ *Бунченко В., Сливка Ю.* Невідома стаття Івана Франка: [Передмова до публікації статті І. Франка “Перший рік видання “Громадського голосу”] // Там само.— С. 138-139.

“Наші публікації” було надруковано статтю І. Франка про українські апокрифи¹⁸, перекладену М. Дармограєм із німецького журналу “Der Urquell”. У коментарі перекладач згадав про “реакційну роль духовенства”, але таке трактування питання відкрило йому можливості для опублікування цікавого матеріалу І. Франка про твори на біблійну тему. Вагомою є публікація М. Мороза “Верх Пікуля: Із краєзнавчої спадщини І. Франка”¹⁹. У ній автор подав уривок розвідки І. Франка, а також відомості про період життя письменника, в який була написана праця, охарактеризував рукопис як архівний документ. У “Жовтні” вперше було надруковано переклади І. Франка зі староанглійських легенд та уривок із “Життя Солона” Плутарха²⁰, переклади з піренейського фольклору²¹. На ці переклади художніх творів звернули увагу критики, наголошуючи на необхідності включення їх до нового повного видання творів письменника²². Ф. Погребенник дослідив переклад поезії “Постріл у Росії”, опублікованої І. Франком на сторінках німецької газети “Jugend”²³, що дозволило йому внести корективи до передруку її у 1955 р. на сторінках газети “Вільна Україна”. Таким чином, “Жовтень” надрукував невідомі праці І. Франка з питань історії, соціології, етнографії, краєзнавства та низку його перекладів художніх творів, і це сприяло більш повному виявленню творчої спадщини одного з найвидатніших українських письменників.

Кілька опублікованих на шпальтах “Жовтня” праць належать Гнату Хоткевичу. Вони репрезентовані, передовсім, у тематичній підбірці “Неопубліковані статті Гната Хоткевича про Івана Франка”, підготовленої на основі особового архіву Г. Хоткевича працівниками ЦДІА України у Львові²⁴. Підбірку складають невеликі за обсягом емоційно написані статті, що свідчать про неабиякий публіцистичний таланти Г. Хоткевича та його сміливу громадянську позицію. Через кілька років в архівних фондах було знайдено рукопис незакінченого художнього твору Г. Хоткевича, і

¹⁸ *Дармограй М.* Маловідома стаття І. Франка про українські апокрифи: [Коментар до публікації статті І. Франка “Народне [оповідання] з українських апокрифів”] // *Жовтень*.— 1977.— № 5.— С. 139-141.

¹⁹ *Мороз М.* Верх Пікуля: Із краєзнавчої спадщини І. Франка // Там само.— 1985.— № 20.— С. 114-115.

²⁰ Солон і Талес, Солон і Анахарзіс, Геракл і Евандер, Король лір і його дочки, Смерть із кохання, Константин і Гарантина / Пер. *Франко І.* // Там само.— 1966.— № 5.— С. 56-67.

²¹ *Харитонов В.* З піренейського фольклору, Іспанські романси / Пер. *І. Франка* // Там само.— С. 106-116.

²² *Гльницький М.* Франківський рік “Жовтня” // Літературна Україна.— 1966.— 10 жовт.

²³ *Погребенник Ф.* Історія одного перекладу Івана Франка // *Жовтень*.— 1980.— № 8.— С. 125-128.

²⁴ *Несен В., Островський Я.* Неопубліковані статті Гната Хоткевича про Івана Франка // Там само.— 1958.— № 5.— С. 101-103.

редакція надрукувала уривки з нього під заголовком “Тарас”²⁵. У передмові до публікації подаються окремі важливіші факти біографії Г. Хоткевича, підібрані з метою підкреслити його причетність до революційного руху, світогляд і творчість письменника трактуються тенденційно у відповідності до культивованих на той час ідеологем — але опублікування уривку незакінченого роману було важливим для популяризації творчого доробку талановитого письменника. Ще одним відкриттям “Жовтня” стала публікація невідомого кіносценарію Г. Хоткевича “Слово про похід Ігорів, Ігоря, сина Святослава, внука Олега”²⁶, рукопис якого зберігся в архіві письменника. У передмові до публікації С. Пінчук²⁷ підкреслив вдумливий підхід письменника до тексту “Слова”, новаторську інтерпретацію образів і характеризував сценарій як визначний твір української кінодраматургії.

На сторінках журналу було представлено маловідомий сатиричний твір Осипа Маковей “Русалкова вода, або поезія (Підручник для молодих поетів)”, підготовлений до опублікування М. Гуменюком²⁸, невідому поезію Степана Руданського “Сербська пісня” з коментарем В. Герасименка²⁹, поезії Уляни Кравченко про І. Франка, які розшукав Я. Ісаєвич³⁰. Отже, “Жовтень” подавав неопубліковані з років панування польської держави на західноукраїнських землях розвідки, публіцистичні статті, рецензії, художні твори та переклади з іноземних мов письменників середини ХІХ — початку ХХ ст. і тим сприяв урахуванню цих праць у скарбницю української літератури та їх популяризації серед масового читача.

Спроба класифікувати опубліковані у журналі документи як історичні джерела виявила потребу враховувати можливість тенденційного добору їх для представлення на сторінках видання. Очевидним є, що деякі підбірки розраховані, передовсім, на те, щоб висвітлити суспільно-громадське становище українських письменників у польській та російських державах, кількістю матеріалів та їх тематикою підкреслити негативне ставлення до українства тодішніх державних інституцій. Про це свідчать, зокрема, надруковані у журналі постанови окружного суду у Львові та львівського міського староства про заборону видання творів Т. Шевченка, праць про його творчість, проведення публічних декламацій його творів

²⁵ Хоткевич Г. Тарас // Жовтень.— 1964.— № 3.— С. 38-91.

²⁶ Хоткевич Г. Слово про похід Ігорів, Ігоря, сина Святослава, внука Олега // Там само.— 1969.— № 1.— С. 67-84.

²⁷ Пінчук С. Спроба екранізації “Слова о полку Ігоревім” // Там само.— С. 65-67.

²⁸ Маковей О. Русалкова вода, або поезія (Підручник для молодих поетів) // Там само.— 1956.— № 2.— С. 62-67.

²⁹ Герасименко В. Новознайдений вірш С. Руданського: [Коментар до публікації вірша С. Руданського “Сербська пісня”] // Там само.— 1957.— № 3.— С. 90-91.

³⁰ Ісаєвич Я. Невідомі вірші Уляни Кравченко: [Передмова до публікації віршів Уляни Кравченко “Гомін”, “Поклін від робочих мас”, “Стяги і ленти”] // Там само.— 1966.— № 8.— С. 21-22.

у читальнях “Просвіти”³¹. Тему продовжила підбірка поліцейських розпоряджень, рапортів і циркулярів про конфіскацію газет, в яких були надруковані матеріали про Т. Шевченка, заборону проведення культурно-масових заходів на вшанування пам’яті поета³². Тексти судових постанов та цензурних розпоряджень про конфіскацію творів і праць І. Франка в Австро-Угорщині та Росії подають О. Дей та М. Тараненко³³. “Урожайним” на виявлення дослідниками архівних документів був 1962 р., коли редакція ознайомила читачів із низкою матеріалів про І. Франка, М. Павлика, О. Маковея, Т. Бордуляка, М. Черемшини та інших письменників. У контексті широкого потоку публікацій “Жовтня” на вшанування пам’яті корифеїв української культури Т. Шевченка, І. Франка, Лесі Українки та інших письменників ці матеріали сприймалися контрастно і особливо запам’ятовувались. Можливо, аналіз спектру добору представлених у журналі документів дасть дослідникам ілюстраційний матеріал для подальшого розвитку думки вчених про те, що в роки хрущовської “відлиги”, паралельно із послабленням партійного контролю над тематикою наукових розробок, проводилась цілеспрямована та інтенсивна міфологізація української історії³⁴.

“Жовтень” публікував також документи особового походження, що в сучасних біографічних дослідженнях складають незамінну джерельну базу для вивчення різних сторін біографій визначних людей. У журналі представлено їх основні різновиди: автобіографії, щоденники, листи, спогади — використання кожного з них як історичного джерела має свою специфіку щодо особливостей відображення в них інформації³⁵. Опрацювання цих документів відкривало можливості для уточнення фактів і дат життєписів, поглиблення відомостей про світогляд особистості, діяльність на культурному, громадському та національно-політичному теренах, а також “олюднення” “сухої анкети до пізнання обличчя живої людини, що стоїть за цією анкетой”³⁶. Перегляд опублікованих матеріалів про українських письменників середини XIX — початку XX ст.

³¹ Сизоненко Г. Заборона творів Т. Шевченка польською владою // Жовтень.— 1957.— № 3.— С. 87-89.

³² Сизоненко Г. Т. Г. Шевченко в документах // Там само.— 1961.— № 3.— С. 120-129.

³³ Дей О., Тараненко М. Переслідування Івана Франка цензурою // Там само.— 1958.— № 5.— С. 97-101.

³⁴ Див.: Калакура Я. Міфологізація української історії в добу хрущовської “відлиги” // Історичний журнал.— 2004.— № 8.— С. 36-41.

³⁵ Див.: Колобов О. О. Значення фондів особового походження для історико-біографічних досліджень // Українська біографістика: Зб. наук. пр.— Київ, 1999.— Вип. 2.— С. 201-221.

³⁶ Див.: Дашкевич Я. Р. Об’єктивне і суб’єктивне в просопографії // Український біографічний словник: історія і проблематика створення: Матеріали наук.-практ. конф. (Львів, 8-9 жовтня 1996 р.).— Львів, 1997.— С. 40-47.

засвідчив, що документи особового походження майже на всіх літераторів “Жовтень” подавав у їх видовій різноманітності (автобіографії, щоденники, листи, спогади), що створювало умови для їх комплексного аналізу.

Важливим було опублікування у “Жовтні” низки автобіографій, що, як джерела інформації, цінні поданням стисло конкретних відомостей, що їх сам автор виділяє як найбільш важливі у своєму житті. Серед них життєпис І. Франка, написаний ним для Віденського університету, опублікований на сторінках видання вперше у перекладі М. Дармограя і з його коментарем³⁷, автобіографія Євгенії Ярошинської, яку вона написала на прохання І. О. Левицького для його біографічного словника і яка містить складений письменницею список її публікацій³⁸, автобіографії В. Стефаніка та В. Гнатюка³⁹. Дещо відмінною є специфіка подання джерельної інформації в щоденниках, які ведуть, як правило, для себе, і які містять такі факти і оцінки подій, що відображають справжнє ставлення до них автора⁴⁰. Редакція журналу надрукувала “Болгарський щоденник М. П. Драгоманова” з передмовою І. Романченка та примітками болгарського літературознавця П. К. Атанасова⁴¹, а також щоденник дружини М. Драгоманова Людмили про останні дні життя визначного діяча української культури⁴². О. Кріль подав віднайдений щоденник О. Маковея за 1886–1891 рр., який містив цінні зауваження до біографії І. Франка⁴³. В. Вознюк у кореспонденції “Маю повну поезію ідею...” повідомив про те, що виявлено щоденник О. Кобилянської з років юності, навів цитати з нього і прокоментував їх⁴⁴. Вагомим було опублікування тематичних підбірок різновидових документів особового походження, що створювало найкращі умови для комплексного їх розгляду. Наприклад, підбірку О. Петраша “Непрочитані сторінки: Нове про Тимотея Бордуляка”⁴⁵

³⁷ Франко І. Curriculum vitae (Життєпис) / Пер. і післямова М. Дармограя // Жовтень.— 1966.— № 5.— С. 5-9.

³⁸ Гуменюк М. Лист Євгенії Ярошинської до І. О. Левицького: [Коментар] // Там само.— 1957.— № 2.— С. 114-118.

³⁹ Мацюк О. Дві автобіографії: Василь Стефанік, Володимир Гнатюк // Там само.— 1970.— № 2.— С. 110-112.

⁴⁰ Див.: Колобов О. О. Значення фондів особового походження для історико-біографічних досліджень // Українська біографістика: Зб. наук. пр.— Київ, 1999.— Вип. 2.— С. 204.

⁴¹ Романченко І. Болгарський щоденник М. П. Драгоманова: [Передмова до публікації щоденника М. Драгоманова] // Жовтень.— 1965.— № 6.— С. 125-136.

⁴² Драгоманова Л. Неспокійне серце // Там само.— 1964.— № 5.— С. 99-103.

⁴³ Кріль О. Із щоденника Маковея // Там само.— 1967.— № 2.— С. 99-109.

⁴⁴ Вознюк В. Маю повну поезію ідею... // Там само.— 1978.— № 11.— С. 127-133.

⁴⁵ Петраш О. Неппрочитані сторінки: Нове про Тимотея Бордуляка // Там само.— 1985.— № 9.— С. 88-96.

склали витяги з автобіографій письменника, написаних у різні роки, його листів, а також короткі спогади родичів та односельців.

Серед документів особового походження надруковано значну кількість листів письменників та листів, написаних до них. При опублікуванні цих матеріалів редакція “Жовтня” також приділила особливу увагу висвітленню епістолярної спадщини І. Франка. Наприклад, Б. Гавришків у кореспонденції “Співробітник газети “Die Zeit” подав відомості про співпрацю письменника з цим виданням, проаналізував листування І. Франка з головним редактором газети І. Зінгером, надрукував тексти їх листів⁴⁶, а через кілька років М. Нікітіна представила і прокоментувала листи І. Зінгера та видавця німецької газети Г. Каннера до І. Франка за 1895–1911 рр.⁴⁷ С. Трофимук підготував до публікації листи І. Франка до А. Крушельницького⁴⁸, які розкривають їх творчі взаємини, в коментарі подав докладну довідку про А. Крушельницького, біографія і творча діяльність якого тоді були невідомі серед читацького загалу. Журнал опублікував листи І. Франка до польського фольклориста С. Здзярського⁴⁹, О. Кобилянської до О. Маковея⁵⁰, а також невідомі на той час листи Лесі Українки, М. Старицького⁵¹ та інших діячів української культури. Редакція практикувала подання листів у тематичних підбірках матеріалів різних жанрів — так, під заголовком “Зв’язки П. Грабовського з Галичиною” були представлені листи письменника до К. Паньківського⁵².

Варто відзначити, що листи публікувалися у супроводі змістовних передмов, у яких науковці повідомляли про результати пошукової роботи та джерелознавчих досліджень, значення малозрозумілих для сучасного читача місць у листах розкривали підрядкові коментарі. Наприклад, С. Трофимук, поруч із текстом листа М. Черемшини, опублікував розвідку під назвою “Лист Марка Черемшини знаходить адресата”⁵³, в якій

⁴⁶ Гавришків Б. Співробітник газети “Die Zeit” // Жовтень.— 1966.— № 5.— С. 68-71.

⁴⁷ Нікітіна М. Листи І. Зінгера і Г. Каннера до Івана Франка // Там само.— № 8.— С. 106-108.

⁴⁸ Трофимук С. Листи Івана Франка до Антона Крушельницького // Там само.— 1958.— № 12.— С. 98-101.

⁴⁹ Листи І. Франка до Станіслава Здзярського / Примітки Г. Нудьги, Й. Куриленка // Там само.— 1955.— № 12.— С. 73-76.

⁵⁰ Вибрані листи О. Кобилянської / Передмова О. Коваленко, Е. Панчук // Там само.— 1962.— № 1.— С. 113-128.

⁵¹ Козачук Т. Невідомі листи Лесі Українки та М. Старицького // Там само.— 1960.— № 12.— С. 108-111.

⁵² Дей О., Пироженко П. Зв’язки П. А. Грабовського з Галичиною // Там само.— 1959.— № 5.— С. 118-132.

⁵³ Трофимук С. Лист Марка Черемшини знаходить адресата // Там само.— 1963.— № 5.— С. 139-140.

виправив помилку, що вкралася в праці дослідників спадщини письменника, А. Пашук докладно прокоментував листи С. Подолинського до М. Павлика⁵⁴, Ф. Погребенник розкрив історію написання листа О. Маковея “Відповідь моїм приятелям”⁵⁵.

Важливими для висвітлення біографій визначних особистостей є спогади, хоча вартість їх як історичних джерел у кожному конкретному випадку вимагає докладного вивчення. Однак, враховуючи, що “саме спогади, попри їх суб’єктивність та емоційність, а можливо, завдяки їм, дозволяють не тільки констатувати факт, але й зрозуміти, відчути його значущість для сучасників”⁵⁶, відзначимо як позитивне у змісті “Жовтня” значну кількість спогадів про письменників середини ХІХ — початку ХХ ст. Це були спогади сучасників про спілкування з письменниками або короткі зустрічі з ними; деякі з публікацій унікальні за своїм значенням, оскільки висвітлюють важливі події з життя літераторів. Вже на другий рік видання журналу редакція опублікувала спогади про Марка Черемшину його дружини Наталі Семанюк⁵⁷, через п’ять років — спогади Д. Осічного “Мої зустрічі з Марком Черемшиною”⁵⁸. В. Костащук під заголовком “Володар душ селянських”⁵⁹ докладно розповів про останні дні В. Стефаника, намагаючись зафіксувати і пояснити зміни настрою письменника і тим розкрити самотність його характеру. Серед матеріалів про І. Франка виділяється спогад Г. Смольського, написаний на основі вражень від зустрічей з письменником і відомостей про події тих років⁶⁰. Автор спогаду описав дві події — приїзд І. Франка з братом Онуфрієм у с. Підгірці, де той хотів купити садибу, й І. Франко на похоронах брата, в яких йому вдалося розкрити ставлення письменника до потреб рідних, його людяність, глибоке зворушення смертю брата. Для написання спогадів про Г. Хоткевича В. Стеф’юк використав рукопис письменника, що зберігся у філії ЦДІА України у Львові, спогади акторів-аматорів, з якими працював Г. Хоткевич, та відгуки преси

⁵⁴ Пашук А. Листи С. Подолинського до М. Павлика // Жовтень.— 1963.— № 6.— С. 138-140.

⁵⁵ Погребенник Ф. Неопублікований лист Осипа Маковея: [Коментар до листа О. Маковея “Відповідь моїм приятелям”] // Там само.— 1957.— № 8.— С. 114-117.

⁵⁶ Реєнт О. П. Історія України ХІХ — початку ХХ ст.: методологічний зріз і тематичні напрями наукового пошуку // Український історичний журнал.— 2007.— № 6.— С. 218-232.

⁵⁷ Семанюк Н. Спогади про Марка Черемшину // Жовтень.— 1952.— № 4.— С. 95-102; № 5.— С. 64-80.

⁵⁸ Осічний Д. Мої зустрічі з Марком Черемшиною // Там само.— 1957.— № 4.— С. 127-130.

⁵⁹ Костащук В. Володар душ селянських: Спогади про Василя Стефаника // Там само.— 1956.— № 12.— С. 56-57; 1957.— № 1.— С. 71-88.

⁶⁰ Смольський Г. Іван Франко в Підгірцях // Там само.— 1978.— № 8.— С. 122-123.

на вистави його театру⁶¹. І. Блажкевич помістила у виданні передрук свого спогаду із журналу “Жіноча доля” про урочисте відзначення 1928 р. ювілею О. Кобилянської в Коломиї⁶² — річники “Жіночої долі” на той час уже були вилучені у спецфонд. У “Жовтні” були надруковані автобіографічні спогади П. Карманського “Крізь темряву” про його молоді роки⁶³ та низка інших матеріалів мемуарного характеру, в яких сучасники розкривали різні аспекти особистостей літераторів зазначеного періоду.

Отже, на сторінках “Жовтня” друкувалися різні види документів, що мали джерельну цінність для розкриття біографій письменників середини ХІХ — початку ХХ ст. Ці матеріали були результатом пошукової і дослідницької праці науковців в історичних архівах і фондах бібліотек, редакція журналу публікувала їх вперше, вводячи в науковий обіг. Надруковані у журналі матеріали джерельного характеру сприяли збагаченню джерельної бази української біографістики, а також дослідженню питань історії розвитку літератури зазначеного періоду.

ЗНАЧЕННЯ ПУБЛІКАЦІЙ ДЖЕРЕЛЬНИХ МАТЕРІАЛІВ ДО БІОГРАФІЙ УКРАЇНСЬКИХ ПИСЬМЕННИКІВ СЕРЕДИНИ ХІХ — ПОЧАТКУ ХХ ст. НА СТОРІНКАХ ЖУРНАЛУ “ЖОВТЕНЬ” (1951–1989) У ВИВЧЕННІ ЛІТЕРАТУРНОГО ПРОЦЕСУ

Валентина Передирій

науковий співробітник наукового відділу періодичних видань ім. Мар'яна та Івanni Коців ЛНБ ім. В. Стефаника НАН України, канд. іст. наук

Розглядається значення опублікованих матеріалів до біографій у змісті журналу “Жовтень”. Надруковані вперше на сторінках видання художні твори та праці письменників середини ХІХ — початку ХХ ст., а також ретроспективні офіційні документи та документи особового походження аналізуються як комплекс історичних джерел.

Ключові слова: історичні джерела, ретроспективні офіційні документи, документи особового походження, автобіографії, щоденники, епістолярій, спогади, комплексне дослідження, біографістика.

⁶¹ *Стеф'юк В.* Гуцульський театр Гната Хоткевича // Жовтень.— 1975.— № 8.— С. 136-140.

⁶² *Блажкевич І.* Чудодійниця // Там само.— 1963.— № 11.— С. 144-149.

⁶³ *Карманський П.* Крізь темряву: Спогади // Там само.— 1955.— № 9.— С. 73-96, № 10.— 66-105.

**IMPORTANCE OF PUBLISHING OF SOURCE MATERIALS ABOUT
UKRAINIAN WRITERS' BIOGRAPHIES OF MIDDLE OF THE 19th —
BEGINNING OF 20th c. IN *ZHOVTEN'* MAGAZINE (1951–1989) FOR
LITERARY PROCESS RESEARCH**

Valentyna Peredyrii

*Junior Research Fellow, Marian and Ivanna Kots' Scientific Dept. of Periodicals,
L'viv Stefanyk Scientific Library, National Academy of Sciences of Ukraine*

Importance of biographical materials published in *Zhovten'* magazine is examined. Literary and other works of writers of the middle of the 19th — beginning of the 20th cc., and also retrospective official and personal documents are analyzed as complex of historical sources.

Keywords: historical sources, retrospective official documents, personal documents, autobiographies, diaries, correspondence, memoirs, complex research, biographistics.

**ЗНАЧЕНИЕ ПУБЛИКАЦИЙ КЛЮЧЕВЫХ МАТЕРИАЛОВ К
БИОГРАФИЯМ УКРАИНСКИХ ПИСАТЕЛЕЙ СРЕДИНЫ XIX —
НАЧАЛА XX ст. НА СТРАНИЦАХ ЖУРНАЛА “ЖОВТЕНЬ”
(1951–1989) В ИЗУЧЕНИИ ЛИТЕРАТУРНОГО ПРОЦЕССА**

Валентина Передырий

*научный сотрудник научного отдела периодических изданий им. Марьяны и
Иванны Коць ЛНБ им. В. Стефаника НАН Украины, канд. ист. наук*

Рассматривается значение опубликованных материалов к биографиям в содержании журнала “Жовтень”. Напечатанные впервые на страницах издания художественные произведения и труды писателей середины XIX — начала XX ст., а также ретроспективные официальные документы и документы личного происхождения анализируются как комплекс исторических источников.

Ключевые слова: исторические источники, ретроспективные официальные документы, документы личного происхождения, автобиографии, дневники, эпистолярный, воспоминания, комплексное исследование, биографистика.